

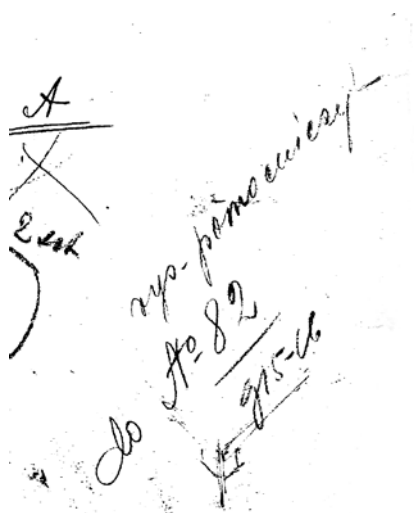
Ewa Wieruch-Jankowska

KLAMKA I ŚWIECZNIK, CZYLI O WYBRANYCH PROJEKTACH WARSZAWSKIEJ WYTWÓRNI „BRACIA ŁOPIEŃSCY” W ZBIORACH MUZEUM WARSZAWY

Zasłużona dla sztuki polskiej XIX i XX wieku firma brązownicza „Bracia Łopieńscy”, łączona szczególnie z Warszawą nie tylko z racji miejsca swojego funkcjonowania, przez dziesięciolecia dostarczała interesujących przykładów sztuki brązowniczej, ale też za sprawą wysokiego poziomu artystycznego i wykonawczego była swoistym wzorem dla całego rzemiosła polskiego tego czasu. Nic dziwnego, że nazwa firmy stała się synonimem dobrego gustu i smaku, wysokiego poziomu sztuki użytkowo-zdobniczej. Zmieniające się przez dziesięciolecia trendy i mody miały niewątpliwy wpływ także na ofertę firmy „Bracia Łopieńscy”, a upływ czasu, zwłaszcza zniszczenie Warszawy podczas II wojny światowej spowodowały istotną lukę zarówno w wyrobach firmy, jak i w jej dokumentacji.

Szczególną wartość dla możliwości poznania oferty wytwórczej zakładu oraz procesu powstawania poszczególnych wyrobów mają nie tylko obiekty zachowane i wciąż sukcesywnie gromadzone w kolekcjach muzealnych, ale także ich rysunki projektowe i techniczne. Wymagają szczególnej troski, ponieważ wykonane na papierze, z natury rzeczy bardziej niż same obiekty powstałe na ich podstawie, są narażone na działanie wilgoci, ognia czy mikroorganizmów.

Zespół rysunków, który przetrwał do dziś, został zakupiony do zbiorów Muzeum Warszawy w czerwcu 2017 roku i ma podwójną wartość, gdyż może

1 Uwagi odręczne na projekcie neogotyckiej oprawy do książki z motywem orła; akwarela, ołówek, papier, wys. 54 cm, szer. 76,5 cm; 1905-1906; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29982 / Fragment of the project of Neo-Gothic book cover with the motif of an eagle; watercolour, pencil, paper, height 54 cm, width 76,5 cm; 1905-1906; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29982

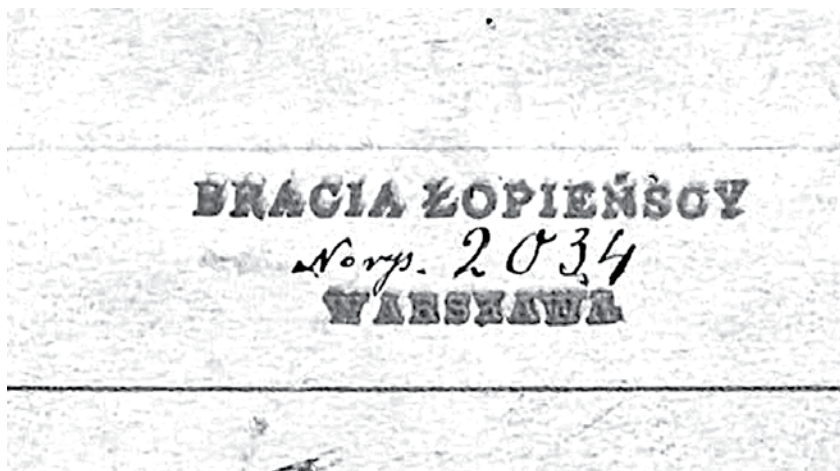
stanowiąc zarówno przedmiot studiów projektowych i porównawczych, jak i swoiste uzupełnienie obiektów pochodzących z firmy „Bracia Łopieńscy”. Muzeum Warszawy zakupiło 76 projektów warsztatowych tej wytwórni.

„Bracia Łopieńscy” to jedna z najstarszych – do dzisiaj istniejących – warszawskich firm brązowniczych. Została założona w 1862 roku przez Jana Łopieńskiego, a następnie prowadzili ją jego spadkobiercy. Projekty warsztatowe pozostawały cały czas w rękach rodziny. O tym zbiorze wypowiedział się Adam Chełstowski, ekspert w zakresie sztuki polskiej XIX i XX wieku: „Biorąc pod uwagę dzieje Warszawy w czasie II wojny, należy uznać przetrwanie projektów za wyjątkowo szczęśliwą okoliczność, a dalsze ich zachowanie bez rozproszenia oraz poddanie głębszym badaniom historycznym za obowiązek powołanych do tego instytucji”¹.

Muzeum Warszawy, które posiada szereg wyjątkowych prac brązowniczych firmy „Bracia Łopieńscy”, również z najwcześniejszego okresu jej działalności, mogło zakupić tę dokumentację dzięki dofinansowaniu ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Kolekcje muzealne”. Oprócz rysunków i projektów – wykonanych na kalce lub papierze – dodatkowo został nabyty druk dyplomu mistrzowskiego Zgromadzenia Brązowników i Mosiężników w mieście Warszawie oraz jego projekt. Na wielu egzemplarzach zachowały się pieczęcie firmowe oraz zapiski warsztatowe, w tym wymiary, komentarze, daty (ryc. 1 i 2) Większa część zbioru pochodzi z pierwszej ćwierci XX wieku, ale są też obiekty z końca XIX stulecia.

Jest to zespół zróżnicowany zarówno pod względem zakresu tematycznego, jak i stylistyki. Został on wstępnie przedstawiony przez Monikę Siwińską w artykule *Kolekcja projektów warsztatowych warszawskiej wytwórni Bracia*

1 „Opinia i wycena dla Muzeum Warszawy”. Opinia Nr 2/10/2016, Adam Chełstowski, ekspert w zakresie sztuki polskiej XIX i XX w.

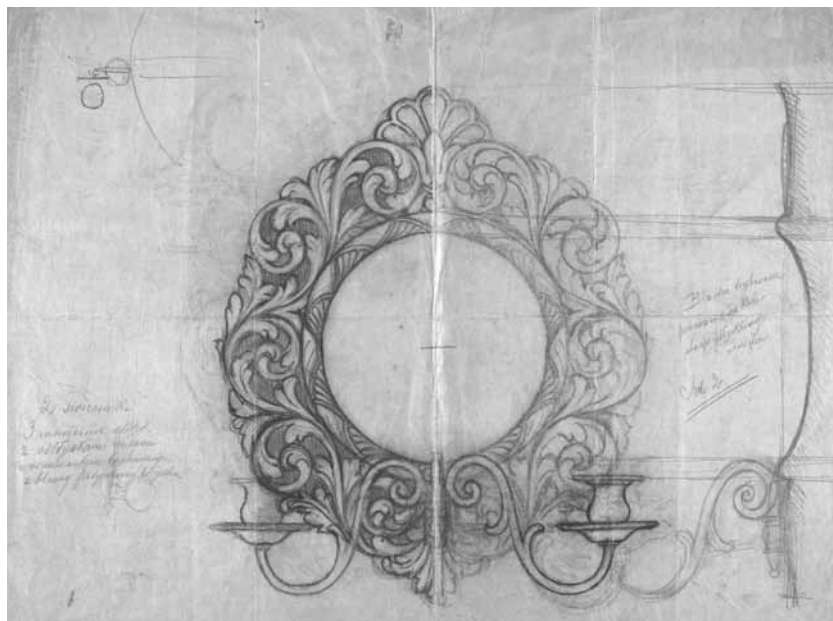
2 Pieczęć na projekcie neogotyckiej oprawy do książki z motywem orła; akwarela, ołówki, papier, wys. 54 cm, szer. 76,5 cm; 1905–1906; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29982 / Stamp on the project of Neo-Gothic book cover with the motif of an eagle, watercolour, pencil, paper, height 54 cm, width 76,5 cm; 1905–1906; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29982

Łopieńscy w miesięczniku „Stolica”². W tym artykule chciałabym zwrócić uwagę na tematykę oświetlenia oraz okuć meblowych i klamek jako części zbiorów muzealnych oraz zasygnalizować konieczność przeprowadzenia pogłębionych badań związanych z powyższą kolekcją, gdyż obiekty te stanowią jedną z najistotniejszych dziedzin brązownictwa, podlegającą stylowym i technologicznym przeobrażeniom.

Zbiory Muzeum Warszawy bogate są w liczne wyroby oświetleniowe firmy „Bracia Łopieńscy” – lichtarze, kandelabry, świeczniki korpusowe podsufitowe, zwane „pająkami” lub „flamandami”. Są to przedmioty zróżnicowane materiałowo, technologicznie, a także stylowo. Stanowią niezamkniętą kolekcję dokumentującą historię warszawskiego brązownictwa, w tym oświetlenia. Materiały ikonograficzne, na przykład zdjęcia, stanowią dopełnienie informacji o tych obiektach, o ich montażu, miejscu zawieszenia, sposobie oświetlenia wnętrza. Tym bardziej cenne są zakupione rysunki dokumentujące różne formy oświetlenia. Rysunków tych jest ponad 20 – są to projekty świeczników podsufitowych, żyrandoli i lamp, a także świeczników przyściennych i stojących – w tym kandelabrow i lichtarzy. Zachowały się między innymi przykłady rozwiązań neogotyckich, neorenesansowych, klasycyzujących. Niektóre z prac zwracają uwagę oryginalnymi rozwiązaniami, inne zachwycają wypracowaną stylistyką wpisującą się w tradycyjny nurt międzywojnia.

Wśród świeczników przyściennych zwracają uwagę odbłaśnice dwu- lub jednoramienne, zwane również reflektorami (ryc. 3). Mają one przyścienną

2 M. Siwińska, *Kolekcja projektów warsztatowych warszawskiej wytwórni Bracia Łopieńscy*, „Skarpa Warszawska”, 2017, nr 10, s. 62–65.

3 Odbłaśnica dwuramienna, kredki, ołówki, papier; wys. 63 cm, szer. ok. 87 cm; 1900–1939; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29941 / Two-branched bureau, crayons, pencil, paper; height 63 cm, width c. 87 cm; 1900–1939; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29941

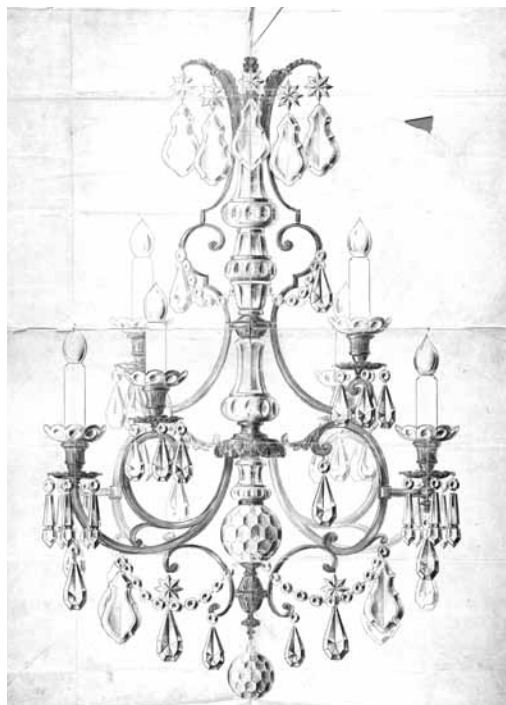
tarczę o bogato zdobionym obrzeżu i gładko wypolerowanym lustrze pośrodku.

Na rynku antykwarycznym do dziś można znaleźć wzory zaprojektowane przez Tadeusza Łopieńskiego. Zwłaszcza na jeden z nich warto zwrócić uwagę, ze względu na jego ciekawą historię. W latach pięćdziesiątych XX wieku klienci poszukiwali oświetlenia w stylu Księstwa Warszawskiego i wówczas Tadeusz Łopieński, jak sam wspomina, zaproponował rozwiązanie „o niespotykanym dotychczas układzie, z kartuszem i orzełkiem”.

W żadnych przekazach tego, albo zbliżonego projektu nie było. Projektem nie byłem zachwycony, więc nie zabezpieczyłem go jako wzoru zdobniczego w Urzędzie Patentowym, chociaż klientom na ogół podobał się. Obecnie kinkiet ten panuje wszędzie jako towar poszukiwany we wszystkich „Desach”, a w najnowszej „Desie” przy ul. Piwnej cała sala jest uzbrojona w to oświetlenie. W pracowniach elektrotechnicznych, nawet na różnych bazarach spotkać go można w niedbałych i tandetnych wykończeniach³.

Zdjęcie tego świecznika przyściennego opublikowane zostało w „Stolicy” z 27 maja 1973 roku.

3 [List Tadeusza Łopieńskiego], „Stolica”, 1973, nr 21, s. 15, <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=1445> [dostęp: 4 XII 2017].

4 Żyrandol, kredki, ołówki, papier;
wys. ok. 150 cm, szer. ok. 110 cm;
1900–1914; ze zbiorów Muzeum
Warszawy, MHW 29944 / Chan-
delier, crayons, pencil, paper; height
c. 150 cm, width c. 110 cm; 1900–1914;
from the Museum of Warsaw collec-
tion, MHW 29944

Wśród prac zakupionych przez Muzeum znaczącą grupę stanowią projekty świeczników podsufitowych. Ich różnorodność wskazuje na możliwości technologiczne firmy Łopieńskich, a także na rozmach przy projektowaniu. Przykładem może być zestawienie żyrandola i świecznika „gotyckiego”. Żyrandol (ryc. 4) z bogatymi, pięknymi kryształami (ryc. 5) został zaprojektowany według zasad obowiązujących przy żyrandolach zwanych klatkowymi, drugi projekt przedstawia natomiast surowy świecznik neogotycki (ryc. 6). Podobnie surowy wzór znajdujemy na zdjęciu opublikowanym w „Stolicy”, w artykule Anny Idzikowskiej *Ostatni z Rodu*⁴. Ujęty tu został fragment pracowni z portretem Jana Łopieńskiego, widoczny jest również obręczowy świecznik wykonany przez Tadeusza Łopieńskiego. Muzeum Warszawy posiada w swoich zbiorach taki obręczowy świecznik neogotycki (MHW 24502), którego wyważone linie, prostota i symetria stanowią o jego elegancji.

Wśród oświetlenia stojącego wyróżniają się projekty lamp i kandelabrow, w tym projekt kandelabru neogotyckiego, kościelnego, ze skrzyconym trzonem oraz kandelabru z satyrem, podpisany na odwrocie: „Kandelabr Satyr (rys. Bylewski)/ No 355”, prawdopodobnie z 1900 roku. Ten ostatni projekt nawiązuje do parkowych rzeźb w Łazienkach. O prezentowanych wów-

4 A. Idzikowska, *Ostatni z Rodu*, „Stolica”, 1969, nr 24, s. 4.

5 Fragment projektu żyrandola zdobionego kryształami przedstawionego na ryc. 4, kredki, ołówki, papier; wys. ok. 150 cm, szer. ok. 110 cm; 1900–1914; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29944 / Fragment of a chandelier, crayons, pencil, paper; height c. 150 cm, width c. 110 cm; 1900–1914; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29944

czas wyrobach brązowniczo-cyzelerskich braci Łopieńskich pisano szerzej, zwracano też uwagę na „pięknie wykonane bronzy, z których wyróżniają się [...] z świeczniki w stylu Ludwika XVI, odznaczające się bogactwem rysunku i dokładnym cyzelowaniem”⁵.

Różnorodność wzorów oświetlenia wskazuje na upodobania klienteli warszawskiej, która brązami Łopieńskich chętnie zdobiła wnętrza mieszkań.

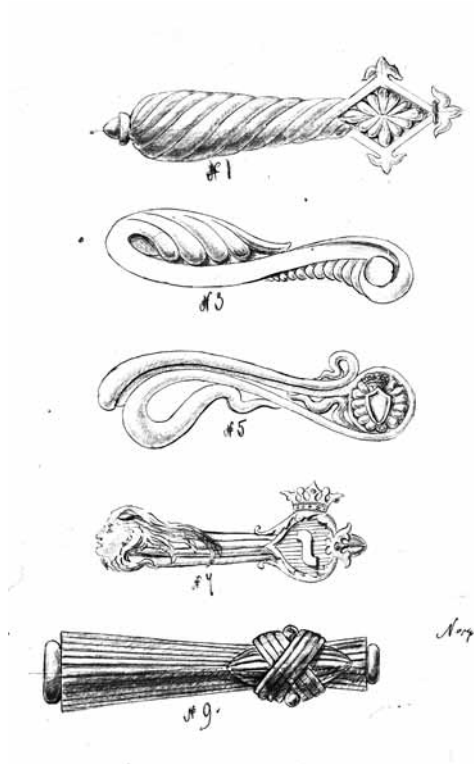
Inną ciekawą grupę projektów stanowi zespół klamek i okuć meblowych – te ostatnie ochraniały naroża i nogi mebli, zdobiły uchwyty szuflad, pozorowały gzymsy w meblach, a także ozdabiały zegary. Połączenie brązów z marmurkiem świadczyło zawsze o wysokiej jakości wyrobu. Przez wieki te elementy, wykonane z brązu, z mosiądzu, a nawet – jak we Włoszech – ze szkła z Murano, decydowały o ostatecznym wystroju mebla. Nierzadko tworzyły dzieła rzeźbiarskie niezrównanej jakości. Wysoki kunszt złocenia i polerowania stwarzał wrażenie niepomiernej bogactwa bądź subtelnej elegancji.

Muzeum Warszawy posiada też szereg interesujących klamek z brązu oraz artystycznie wykonanych okuć zdobiących meble. Szczególnie misternym wykonaniem odznacza się piękne okucie wykonane przez Tadeusza Łopieńskiego (MHW 29259). Pochodzi ono z warszawskiego magazynu wystawowego Łopieńskich, który do wybuchu II wojny światowej mieścił się w wynajmowanej od właścicieli kordegardzie Pałacu Potockich przy Krakowskim

5 Wystawa kucharsko-spożywcza, „Dobra Gospodyni”, 1902, nr 43, s. 338

6 Świecznik wiszący neogotycki, tusz, kredki, ołówek, papier; wys. ok. 33 cm, szer. ok. 13 cm; 1900-1914; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29972 / Neo-Gothic pendant candelabra, ink, crayons, pencil, paper; height c. 33 cm, width c. 13 cm; 1900-1914; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29972

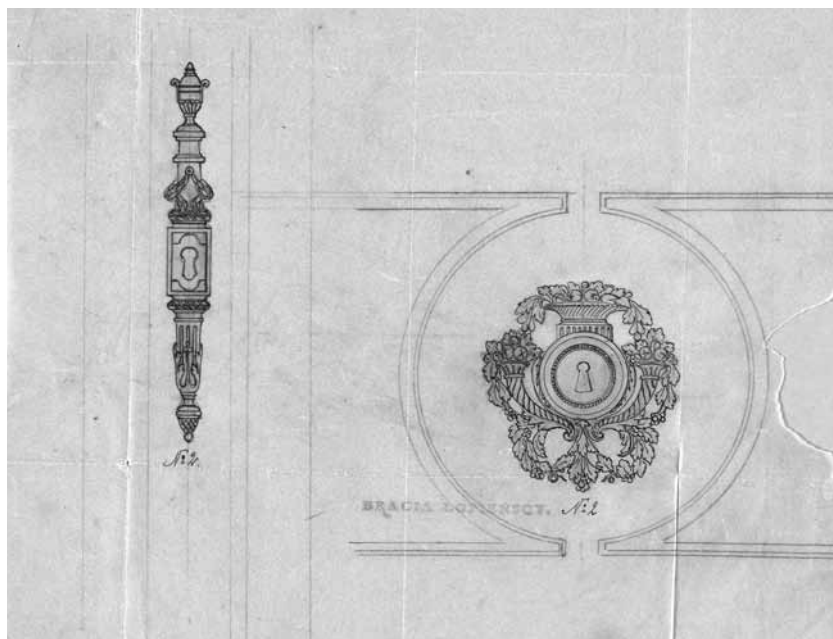

7 Fragment projektów klamek, tusz, akwarela, ołówek, papier; wys. 33 cm, szer. 37 cm; ok. 1900; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29971 / Fragment of the project of door handles, ink, watercolour, pencil, paper; height 33 cm, width 37 cm; c. 1900; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29971

Przedmięciu 15. Okucie wyróżnia bogactwo zdobień, zwłaszcza opracowanie różnorodnych kwiatów i liści, które tworzą wieniec, a także plastyczne odtworzenie elementów zaczerpniętych z gobelinów: kokardy ze wstążką, draperii i frędzli. Uwagę zwraca poziomy wykonania, rysunek i cyzelunek. Całość nawiązuje do francuskich okuć w stylu Ludwika XVI. Być może Tadeusz Łopieński, który praktykował u francuskich odlewników, wykonał ten wzór w czasie pobytu w Paryżu w 1925 roku⁶.

Zakupione od Łopieńskich projekty rysunkowe okuć i klamek (ryc. 7 i 8) pochodzące z początków XX wieku nawiązują do francuskich rozwiązań rokokowych i klasycyzujących. Płynne formy ujęte w motywy roślinne mają

6 *Bracia Łopieńscy. Tytani Warszawskiego brązownictwa. Katalog wystawy 17 lipca - 11 listopada 2013 w Muzeum Woli, oddział Muzeum Historycznego m. st. Warszawy, kurator Monika Bryl, Warszawa 2013, s. 16.*

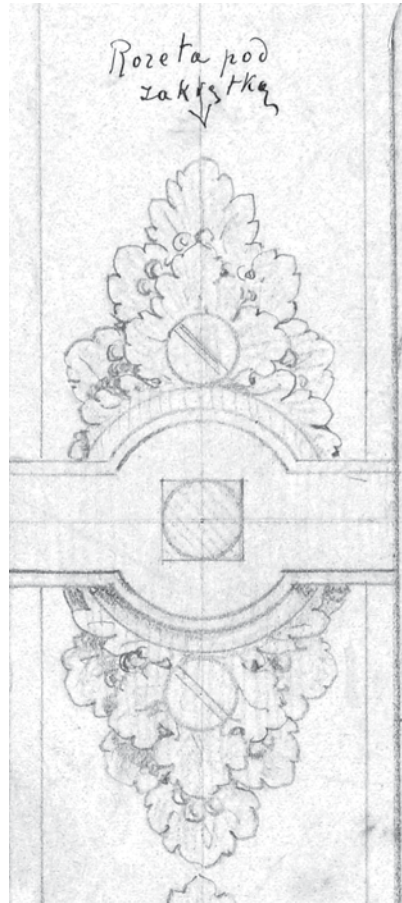

8 Szyldziki neorenesansowe, akwarela, tusz, ołówek, kalka techniczna; wys. 25,5 cm, szer. 30,5 cm; 1900–1939; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29960 / Neo-Renaissance signboards, watercolour, ink, pencil, tracing paper; height 25,5 cm, width 30,5 cm; 1900–1939; from the Museum of Warsaw collection, MHW 29960

harmonijne proporcje, a uchwyty sprawiają wrażenie znakomicie wyważonych. Surowe linie zachowują natomiast klamki klasycyzujące. Szyldziki w formie podków, z girlandami i nierzadko z wprowadzonymi przewiązkami, wyróżniają się subtelnym rysunkiem. W XIX wieku okucia są najczęściej cięższe w rysunku od tych z XVIII stulecia⁷, natomiast szereg prac Łopieńskich odbiega od tej zasady i nadal prezentują one delikatny rysunek. Warto ponadto zwrócić uwagę na montaż. Dekoracje z brązu nakładali na drewno ebeniści. Niestety nieraz nie przywiązywali wagi do ukrycia montażu i widoczne pozostawały mocujące śrubki i gwoźdźki. Na rysunkach Łopieńskich (ryc. 9) widać, że obsadzenie tych drobnych elementów ozdobnych było przemyślane. Łebki od śrubek zostały w harmonijny sposób wkomponowane w motywy dekoracyjne.

Zarówno oświetlenie, jak i okucia meblowe oraz klamki stanowiły i do dziś stanowią nieodzowne wykończenie mieszkania. Każdy z tych elementów przez dysonans może zepsuć zamierzony cel lub przeciwnie – podkreślić zaplanowany efekt. Dlatego też historia tych przedmiotów w warszawskich wnętrzach, a także ich kreowanie przez największych rzemieślników lub artystów będzie wymagać prac badawczych. Tym bardziej cenny jest zakup

7 <https://archive.org/stream/objetsdartt00pill/objetsdartt00pill#page/n20/mode/1up/search/bronze> [dostęp: 10 XI 2017].

9 Fragment wzornika *Système Wroblewski*; druk, papier; wys. 27,5 cm, szer. 47 cm; ok. 1900; ze zbiorów Muzeum Warszawy, MHW 29969 / Fragment of the "Système Wroblewski" template, print, paper; height 27.5 cm, width 47 cm; c. 1900, from the Museum of Warsaw collection, MHW 29969

tak dużego zespołu projektów jednej z największych brązowniczych firm warszawskich. Jest szczególnie wartościowy w zestawieniu z zachowanymi obiektami, a także z nowymi wzorami, które są poszukiwane do naszych mieszkań.

A doorhandle and a candelabra, or atypical projects of artworks. Selected issues from the collection of projects of the Warsaw-based Łopieński Brothers manufacture in the Museum of Warsaw collection - summary

The Museum of Warsaw purchased seventy-six studio projects of the Warsaw-based manufacture of the Łopieński Brothers, thanks to financial support of the Ministry of Culture and National Heritage. It is worth paying particular attention to the two thematic groups among the purchased dra-

wings—the first one concerns projects of ceiling candleholders, chandeliers and lamps, as well as girandoles and candleholders on stands; the second group is a collection of door handles and furniture fittings. The fittings often make sculptural gems of incomparable quality. High artistry of gilding and polishing produced an effect of either enormous wealth or subtle elegance.

The Museum of Warsaw also holds a number of lighting items, as well as interesting bronze door handles and artistically designed furniture fittings. The drawings of projects purchased from the Łopieński Brothers are therefore deemed even more precious. They constitute research material and a source of information on the interior finish of Warsaw apartments, in which bronze has remained a fixture until today.

Key words: the Łopieński Brothers, ceiling candleholders, girandoles, candleholders, door handles